

Jaen Teär
sündinud Kirovi linnas
Saare Maakonna Memento Ühendus
Saaremaa Vabadusvõitlejate Ühing

NENDE MUREMULJUTUSED, NENDE PIINAPIGISTUSED.....KOSTKU MEILE KUSTUMATA
Homme mõõdub 71 aastat teisest suurvõidustamisest Eestis. Kuna rahvas mäletas 1941. aasta küüditamise õudust, siis hirm uue küüditamise ees, oli kordades hullem. Täna, seoses kujunenud eriolukorraga, saame võtta aja maha ja mälestame küüditamise ohvreid kodudes. Mälestame lapsi, kes surid nälga, emasid, kes selle õuduse üle elasid ja pidid pealt vaatama oma laste hääbumist, isasid, kes lahutati oma peredest küüditamise käigus ja saadeti vangilaagritesse surema, mehi, kes viidi mobilisatsiooniga Venemaale ja surid tööpataljonis nälga, kaitseväelasi ja kaitsepolitsei, kellel *troika* poolt kinnitatud surmaotsused täide viidi, okupatsioonijõududega võidelnud metsavendi ja nende abistajaid, keda piinati, alandati ning häbistati ja kõiki teisi okupatsioonivõimude poolt represeeritud.

Meenutades oma lähedasi kahel massiküüditamisel

Paljud kodumaale naasnud küüditatud pidid alustama nullist – rajama omale uue eluaseme mujale, kuna okupatsiooni võimude poolt oli neil keelatud kodupaika tagasi tulla. Meie perel oli õnne – jõudnud 1959. aastal Siberist tagasi Saaremaale, Kihelkonnale saime meie, heade inimeste abiga, samal päeval sissekirjutuse Kingissepa rajooni Kihelkonna külanõukogusse. Hiljem saanud külanõukogu sekretär ülemustelt noomida, aga õnneks peret mandrile ei saadetud.

Väikese poisina mäletan, et ma oleksin olnud nagu külaline nendes paikades, kus me perega elasime. Esimest korda tundsin, et olen koju jõudnud, kui olin üheteistaastane. Vanatädi Tõussu Tiina kinkis meie perele oma kodu. Selleks hetkeks olid meie pere koduotsingud kestnud ligi kümme aastat. Oma kaks viimast aastat, elas Tiina Kruuk meiega koos Tõussus.

Minu isa Heikki oli kümne- ja ema Elvi kaheksa-aastane, kui nad Siberi-teadmatusse koos peredega küüditati. Kui nad olid ühe nädala ešeloniga teel olnud, algas sõda ja küüditatud tutvustati rahvale kui fašistide värdjaid. Jõudnud asumisele määratud kohta, andis kohalik komandant küüditatuile selgelt mõista – siia te kärvate.

Emad kamandati kohe metsatööle. Oli suvi 1941 ja nii nad siis läksidki – siidikleitides, jalas kotsakingad, peened gaasirätikud sääskede kaitseks ümber näo seotud. Idüll kotsakingadega lõppes peagi, kingad said otsa. Hangiti viisud ja siidikleidid vahetustid puhvaikade vastu. Enamasti kõik kaasas olnud peenem kraam vahetati ellu jäämiseks kas söögi või muu elamiseks vajaliku kraami vastu. Tööl pidid inimesed käima, sest pere oli ju vaja toita ja töö eest anti leiba. Kui söök on kehv või ühekülgne, siis inimene jääb üldjuhul ellu, aga kui midagi süüa ei ole, hakkavad inimesed surema. Minu isa ema vahetas oma viimase peene kostüümi kilo manna vastu, kui isa õde Asta oli nälga suremas. Kui emad jäid haigeks, surid terved perekonnad. Mõnedel lastel, kelle vanemad olid surnud või saadetud laagrisse, õnnestus ellu jääda lastekodudes. Mõned lapsed võeti kasvatada teistesse peredesse.

Küüditatud surid : alguses väikelapsed ja vanurid, edaspidi juba valikuta. Söögipuudust põhjendati sellega, et kõik läheb rindele. Süüa võib olla vähe või söök võib olla kasin, aga kui

poes üldse süüa ei ole, oli eestlastele kujutlematu. Kevaditi, kui rohi tärkas, läks pisut lihtsamaks. Söödi enamasti kõike, mis oli roheline. Suvel ja sügisel käisid lapsed metsas marju ja seeni korjamas. Taigas oli palju hunte ja karusid, sellepärast käidi marju korjamas ühiselt. Kord marjade korjamise aegu, oli isa kätse otsas laulnud „Lutika Viit“, et teistel oleks lõbusam korjata. Tema enda marjanõu korjati kõigi poolt väga kiiresti triiki. Küüditamise hetkeks oli isa enamasti kogu kättesaadava eestis ilmunud ilukirjanduse läbi lugenud. Sügaval stagnaajal sain isa käest teada, et Eesti ajal olid ilmunud sellised raamatud nagu Albert Kivika „Nimed marmortahvil“, August Gailiti „Isade maa“, Oskar Lutsu „Sügis“ ja „Talve“.

Isaema Vassilissa (meie kutsusime teda Emmeks) töötas õpetajana enne küüditamist Kihelkonnal Rootsiküla algkoolis. Emade palvel avati 1944. aastal Posjolkas neljaklassiline eesti algkool. Paradoks: küüditatud vanaema autasustati pärast sõja lõppu aastal 1945 medaliga, kuna ta sõja ajal oli töötanud usaldusväärse ja kogenud kooliõpetajana.

Minu isa oli 15-aastaselt burlakiks Vjatka jõel. Kolhoosis oli saanud soola otsa ja noored poisid, kes pidid mehe eest väljas olema, saadeti mööda jõge soola tooma. Tagasitee burlakina, kus tuli pargast vastu jõe voolu ligi 200 kilomeetrit vedada, kestis mitu nädalat. Toitu nappis, poisid oli kurnatud, riided rübaldunud ja täisid täis. Vaatamata tühjale kõhule ja täidele, said veel hullemaks nuhtluseks sääsed, kes ründasid pidevalt. Isa jutu järgi sai sääskede eest rahu ainult siis, kui pugesis sambla alla. Sunnitööst kurnatud lapseohtu noorukid käsutati kohe soolakoormat maha laadima. Üks rakkesolev härg vigastas isa jalga sedavõrd, et ta lubati end koju ravima. Isa jutu järgi ta rohkem enam Venemaal sel aastal kolhoositööd ei teinud, kuna kohalikud noored poisid olid otsustanud põgeneda asumiselt Eestisse ning isetehtud ja poolakate käest saadud dokumentidega asusid esimese paarina teele isa ja Leo Õispuu. 15-aastaste poiste põgenemine ligi 2000 kilomeetri kauguselt Kirovi oblastist õnnestus sama aasta sügisel.

Saaremaal anti neile sünnitunnistuse alusel ENSV passid.

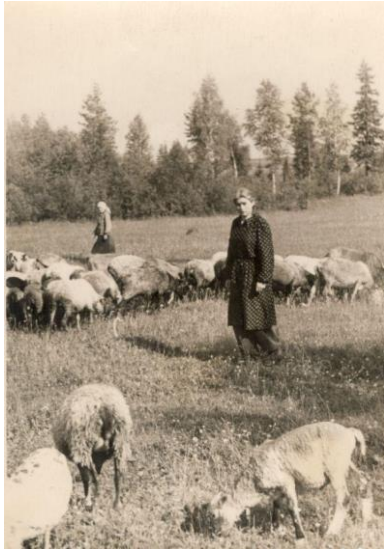

Ema hüvastijätt oma venna Ain Vaheriga, enne teist küüditamist

Pärast 1949. aasta märtsikuu suurt küüditamist, astus isa protesti märgiks keskkoolist välja. Süsteemi ei õnnestunud petta ja teist korda küüditati ta 1950. aastal nüüd juba süüdimõistetuna, läbi mitmete tapivanglate asumisele tagasi. Samamoodi juhtus enamuse esimese küüditamise järel 1947. aastal Eestisse tagasi jõudnud lastega. Teekond läbi

vanglate kestis ligemale kolm kuud. Minu onu Ain Vaher ei olnud passiealine ja seadus ei lubanud teda läbi tapivanglate tagasi saata. Aga teda hoiatati, et passiealiseks saades, saadame sind kohe teistele järgi. Minu tädi jutu põhjal toodi viimased lapsed Posjolkasse asumisele tagasi 1952. aastal.

Tapivanglad, mille kaudu saadeti 1949. aasta suurküüditamisest mahajäänud esimese küüditamise lapsed, ei olnud mingid jaotuspunktid – need olid päris vanglad. Isa jutu järgi oli ta olnud kord ühes tapis koos Hirmus Antsu adjutantiga ja kirjeldas seda lugu väga värvikalt: kuidas ta end rongis paraskikaanega oli kaitsnud, kui metsavennad ja teised poliitvangid õlg-õla kõrval võitlesid kriminaalidega, kes tulid matsidelt söögikotte ja riideid ära võtma. Tookord jäid lahinguvälja peremeesteks poliitilised.

Elvi Vaher (Teär) ja isa õde Asta Teär (Salumaa) lambaid karjatamas peale teist küüditamist

Isa elas vangina ja pagendatuna Venemaal veel üheksa pikka aastat. Ta jäi Posjolkas haigeks ning tal hakkas kopsudest verejooks. Kohapeal muud ravi ei olnud, kui külmutamine alasti lumes, et veri hüübiks. Kohalik arst saatis ta Kirovi linna, kus ta sai ravi kopsuhaiguse vastu. Kirovis töötas ta NKVD vangina ehitusel, lõpetas keskkooli ja jõudis kaks aastat õppida Kirovi tehnikaülikooli kaugõppes.

Isa abiellus 1956 Elvi Vaheriga, keda ta tundis juba Posjolkast. Marianna 1956. ja mina 1958. sündisime Kirovis. Venemaale küüditatutele anti 1957. aasta detsembris amnestia ja inimesed võisid koju tulla, loomulikult mitte oma endisesse elupaika. Kuigi seadusejärgne luba oli, pidasid kolhoosid ja muud võimud inimesi omavoliliselt kinni. Nii saigi meie pere alles 1959. aasta kevadel loa ümberasumiseks Eestisse. Eestis sündisid meie perre veel õed-vennad Lii, Laur, Maris ja Karl.

Viimane pilt Kirovis enne tagasitulekut Eestisse 1959

Valu ja pisaraid jätkub küüditatuile elu lõpuni. Ema jättis oma tervise Venemaale ja suri 51. aastasel. Paljud naised ei näinud enam kunagi oma mehi, kuna mehed lahutati teel Venemaale juba Paldiskis perekondadest ja paigutati rongi viimastesse vagunitesse, mis siis hiljem rongi küljest lahti haagiti ja edasi surmalaagritesse saadeti. Paljudest peredest pooled, olid küüditatud Venemaale ja need kes jäid koju, olid repressioonide hirmus põgenenud Läände. Nii olid emad, isad, õed ja vennad lahutatud kuni 20. augustini 1991. Minu emapoolne vanaema Linda (1907), ootas oma abikaasat Albert Vaherit (1906) vangilaagrist tagasi peaegu oma elupäevade lõpuni ja ta elas 95-aastaseks. Mingi isevärki sõnumi edastas vanaemale üks veider külaline 70-ndatel, kes teatas, et Albert Vaher suri 1945. aastal vangilaagris südamenõrkusesse. Vanaema seda juttu ei uskunud ja ootas teda endiselt. Selles lootuses ja teadmatuses ta surigi..., aga mälestuskivile Kihelkonna surnuaias lasi ta surma-aastaks raiuda 1945. Alles 2015. aastal, kui minu õde arhiivis toimikut luges, selgus, et 1941. aasta juunis ta arreteeriti §58-13 alusel – tegevus revolutsiooniliikumise vastu Kodusõja aegu Venemaal. Kuidas sai üks noor kolmeteist- aastane poiss sõidida kodusõjas Venemaal? Isegi Vabadussõja ajal oli ta liiga noor. Ilmselt peeti silmas punamässu mahasurumist 1924. aastal, kui ta oli Tondi sõjakooli kadett ja sai teenete eest Valgetähe teeneteristi. Loogikat NKVD timukatelt pole mõtet otsida. Vangistatud Albert Vaher mõisteti 1942 veebruaris *troika* poolt süüdi riigireetmises ja surma mahalaskmise läbi. Tribunali otsus viidi täide 28. aprillil 1942 Sosva laagris (Küüditamine Eestist Venemaale 6. osa).

Minu ema, Albert Vaheri tütar Elvi, palke parvetamas Sossi jõel, peale teist küüditamist

Kes küüditamise Siberisse üle elasid, ei saanud aga pöörduda tagasi oma kodusesse Saaremaal, sest Saaremaa oli piiritsoon ja nende talud olid ENSV punase okupatsioonivalitsuse poolt võõrandatud ja maha müüdüd või antud kolhooside käsutusse. Küüditatute vara tassisid laiali lisaks okupantidele ka omad ümberkaudsed inimesed.

Haridustee jäi paljudel andekatel noortel pooleli, sest nende parimad õpiaastad röövis vangla ja pagendus võõrsil. Ja kes kõigest hoolimata suutis sellest nõiarattast läbi murda kaugel Venemaal, siis tookord kodumaale naastes oli väga raske, kui mitte võimatu, jällegi samast punktist jätkata ja oma unistused ellu viia. Mõnel minu isa saatusekaaslasel see õnnestus.

Paljud kohalikud, keda ei küüditatud, olid väga imestunud, et miks te tagasi tulite?.....

Mina oleksin ise küsinud vastu: Milles me siis süüdi olime, et meid kaugele külmale maale, võõraste sekka surema viidi? Kas me ei armastanud oma maad, oma keelt, oma rahvast, oma kultuuri, oma kodu?

Kõigil meil on oma lugu...

Järgnevad salmid pühendan kõigile küüditatuile

LOOMAVAGUNID

Meie kodudeks polnud saun,
sestap peresid võõrsile viidi,
mitte keegi ei tundnud end süüdi –
oli kõhnuke toidupaun.

Valvureil vindid ja pagunid,
läksid teele loomavagunid.
Lõppjaama maale ja linnas,
kus sirbid ja vasarad hinnas –
kõigil viisnurgad rinnas.

Rabas meid Kremli Päike,
lõõsk punane käis üle maa.
Siia toodi teid surema –
teadis ju komandant kõike.

Ja hauad ja hauad ja hauad...
õed vennad sa endale nõuad.
Tusk, meelegeid ja viha
toitis me vabadusiha –
vabadusiha!

Taas kodus ilma majast ja maata
nii vähe käidud sai koolis,
või kes meist üldsegi hoolis?
Nii paljud meil silma ei vaata.

Ja salad mesikeeli
noolisid meie meeli.
Kõik on muutunud nüüd,
mitte keegi ei tunnista süüd –
ei tunnista süüd.